

Älskade mönster 30 juli – 31 augusti 2016

Bakgrund, om utställningen

Tygtrycken som visas i utställningen har hämtats ur två privata samlingar nordiska designtyger. Materialet sträcker sig från första delen av 1900-talet till nutid. Urvalet har gjorts för att visa både okända och helt bortglömda tryck. Bland formgivarna förekommer såväl världsberömda namn som helt okända. Vi har försökt få fram en bredd och ett djup med en mix av unika handtryck jämsides med massproducerad metervara för att genom denna skärva av mönster uppmärksamma den textila skatt som är på väg att försvinna.

Idag finns få ateljéer för handtryck kvar, de flesta textilföretag har försvunnit och många av de människor som arbetade i branschen är inte längre i livet. Väldigt lite i ämnet har skrivits under åren och de samlingar museer förfogar över visas sällan. Därför har kunskap om tryckta tyger varit svårtillgängligt. Mängder av mönster har bara försvunnit. Ibland finns inte ens ett fotografi bevarat på mönster som ändå nämns i litteraturen.

Under det senaste årtiondet har ett nytt intresse för gamla designtyger tagit fart. Internet möjliggör för intresserade att söka kunskap, katalogisera, mötas i grupper och sälja och köpa. Glädjande nog börjar nu också tyger visas på större utställningar. Den tidsperiod som röner mest intresse just nu är ungefär 1952-1975. Vi har valt att lägga tyngdpunkt på mönstertryck från de åren.

Utställningen är formgiven av Barbro Fägerblad och Eva Karlsson i samarbete Maria Jernkvist och Margareta Backström Öberg som har bidragit med omfattande kunskap om historiken kring textilformgivning och textilier ur sina samlingar.

Utställningen är tänkt att harmoniera med byggnaden från 1600-talet där Ann Berg driver Målhammar galleri.

Textiltryck – en kort historia

Långt in på 1900-talet var textilindustrin begränsad till valstryck som var utmärkt till stora mängder tryck med korta rapporter, men som inte fungerade för experiment. Det var dyrt att framställa en graverad metallvals.

Under 1920-talet uppfanns filmtrycket vilket innebar att man använder en ram med uppspänd väv där de partier som ska vara otryckta täcks med lack. Man lägger sedan tyget på ett tryckbord, lägger över ramen och för över färg med en raka, med en ram för varje färg. Det här är en enkel teknik som lämpar sig för lekfullt skapande och togs först upp i Sverige under 30-talet av Elsa Gullberg, och en ny tid för tygtryck började.

År 1933 kom Josef Frank som flykting till Stockholm, och han anställdes av Estrid Eriksson på Svenskt Tenn. Frank tecknade en helt annorlunda typ av mönster för Svenskt Tenn som kom att tryckas av Ljungbergs Handtryck. Hans kosmopolitiskt,

färgrikt sensuella mönster var något helt nytt. Franks mönster har än idag en ohotad ställning som yppersta lyx och finner ständigt nya beundrare.

1936 startade NK:s Textilkammare med Astrid Sampe som chef. Hon kom att spela en betydande roll för textilkonstens utveckling och riktning. Hennes eget ideal var den abstrakta konstnären Mondrian och Astrid Sampe designade flera mönster i hans stränga anda.

Andra världskriget

Andra Världskriget innebar både isolering och skydd för svensk industri samtidigt som Finland drabbades hårt under krigsåren. Viola Gråsten lämnade Helsingfors och kom till Stockholm. Från Danmark kom designern Arne Jacobsen. Båda värvades av Astrid Sampe för att designa tygmönster för NK. Under krigsåren dominerade idylliska blommönster som Gocken och Lisbet Jobs mönster är fina exempel på, kanske inte så konstigt i en brinnande värld.

Efterkrigstiden

Efter krigsslutet kom Sveriges guldålder vad gäller textiltryck, Viola Gråstens geometriska mönster i tidigare helt otänkbara färgkombinationer knockade omvärlden. År 1954 kom NK-projektet "Signerad Textil" som glädjande nog har tagits upp igen efter årtionden av glömska. STOBO, Stockholms bomullsspinnerier, lanserades med Göta Trägårdh som konstnärlig ledare och tillverkade en mängd högklassiga designtyger.

I Finland startade Armi Ratia efter krigsslutet det företag som senare skulle bli Marimekko. Företaget kom att bli ledande inom textildesign under 60-talet med enkla, monumentala mönster i lysande kulörer. Armi Ratia knöt många unga formgivare till sig, ett av hennes lyckokast var Maija Isola som väl måste betraktas som en av världens mest produktiva textildesigners.

I Sverige avlöste textilkriserna varandra. Inhemsk industri började få svårt att konkurrera med billig import och våra köpvanor förändrades. Många intressanta formgivare kom ändå fram under 60-talet, som exempelvis Sven Fristedt, Carl Johan de Geer och Wanja Djanaieff. Deras färgrika, friska, mönster från den här tiden är just nu väldigt eftersökta.

1970-talet kom med glada naivistiskt tecknade barntyger. IKEA blev en av de stora säljkanalerna för tyger. På NK lades textilkammaren ned då borgerlig inredningsstil blev omodern och det exklusiva handtrycket fick väldigt svårt att hävda sig.

10-gruppen startades som ett kollektiv av tio formgivare som ville producera sina egna mönster. De höll ut länge, men såldes här om året till IKEA. Under 80-talet började Marimekko få ekonomiska problem, men har med tiden blivit en framgångssaga.

Tiden fram till 1900-talets slut har inneburit en stadig nedgång för textilindustrin, men några gamla företag har lyckats överleva till vår tid. Ljungbergs trycker återigen

Gråstens megasuccé "Oomph" jämsides med Maria Åströms poetiska citronmönster från 1992, och Jobs har återupptagit ett antal vackra gamla mönster ur sina arkiv.

Och vad kan vi göra för att behålla, bevara och inte minst förnya och utveckla nordens textiltryck? Det är enkelt: Köp vackra tyger, vårda och älska dem!
Ett urval av formgivare.

Viola Gråsten 1910-1994

Född i Finland och arbetade från början med ylleryor. Vi ska nog vara glada att garnet tog slut i Finland under 2:a världskriget och att Viola Gråsten satte sig på båten och åkte till Sverige 1944, och blev anställd hos Elsa Gullberg, från 1945 knuten till NK:s Textilkammare Hon designade ett av dåtidens mest uppmärksammade mönster för NK:s textilkammare "Oomph". Hon lär ha gjort stor sensation då hon både bröt färgkoderna och skapade det första "alltyget" och det i ljushallen i entrén på NK 1952. Viola Gråsten lämnade NK 1957 och blev konstnärlig ledare för Mölnlycke Handtryck. Arbetade även för Tidstrands där hon formgav filten "Snark".

Astrid Sampe 1909-2002

Efter studier på Tekniska Skolan (Konstfack) och i London blev hon 1936 chef för NK:s Textilkammare fram till sin avgång 1972. 1954 lanserade hon "Signerad Textil" som blev textilhistoria och senare kom projektet "Linnelinjen".

Astrid Sampe var en kvinna med ordning och tack vare det finns det idag mycket arkiverat från tiden då hon var konstnärlig ledare för NK:s textilkammare. Astrid vågade bryta mot gamla regler, satsa på nytt och hon var skicklig och expert på att klä många offentliga miljöer. Hon experimenterade med nya tekniker och hon föredrog de enkla, geometriska mönstren framför de blommiga.

Göta Trägårdh 1904-1984

Var med och startade Beckmans där hon var huvudlärare på modelinjen. 1954-1964 var hon konstnärlig ledare för STOBO. Under åren 1964-1975 arbetade hon för Gamlestadens Fabriker men formgav även mönster till Borås Wäfveri samt Strömma.

Göta Trägårdh var lika elegant och stilfull som sina textilmönster. Förutom att designa vackra mönster var hon modetecknare för Svenska Dagbladet under 30 år och hon bevakade mode i både Paris och Sverige. Hennes mycket personliga stil att designa många textilmönster var ofta med tunna pennstreck som med sin stora mängd streck bildade utsökta stilistiska mönster. Blommotiv var vanligt förekommande och rosa, gärna chockrosa var hennes favoritfärg.

Sven Fristedt 1940 -

Glada blad, slingrande växter, djur, ja, detaljerna och motiven är många han ritat och det finns många gånger en lekfullhet i hans mönster. Han studerar på Konstfack men skolkar mest och börjar därefter på Beckmans. Göta Trägårdh säger dock till honom att avbryta studierna där och ge sig ut att resa istället. Så gör han.

Väl hemma igen 1960 får han anställning hos MAB-MAYA i Malmö. Under åren 1960-64 frilansar han även för modeskaparen Katja of Sweden. Från 1965 var han knuten till Borås Wäferi och senare Borås Cotton. Han var chef för ateljén under åren 1975-77. Han har även gjort mönster för IKEA tryckta hos Borås.

Ritva Wahlström 1938 –

Textilformgivaren och konstnären som älskar blommor och de finns ofta med som motiv i hennes mönster. Född i Helsingfors. Hon utbildar sig på Beckmans mellan 1956-63 och har Göta Trägårdh som lärare. Ritva frilansar för Borås Wäferi under åren 1962-1967 och sålde även modeteckningar. Hon fick anställning hos Strömma 1967-1972. Hon vinner Feminas 2 designtävlingar för barnkläder 1971 och fortsätter som frilans för NK, IKEA och Åhléns.

Maija Isola 1927-2001

Marimekkos stjärndesigner genom alla tider och som aldrig var anställd där utan jobbade som frilans under alla år och designade för företaget otroliga 533 mönster. Hon fann inspirationen till många av sina mönster från många av sina resor och naturen. Hon föddes i Helsingfors 1927 och studerade på konstindustriella centralskolan där grundaren av Marimekko Armi Ratia upptäckte henne i en designtävling och köpte några mönster av henne. Från 1949 fram till 1987 var hon knuten till Marimekko men sålde även mönster till Borås Wäferi och målade. Att jobba och skapa mönster eller konst var det viktigaste för henne och att få känna sig fri.